

Igealakok és igeragozás a szuhogyi népnyelvben.

Szuhogy kisközség Borsod vármegye északi részén, az edelényi járásban fekszik. Töszomszédai északnyugaton Alsó- és Felsőtelekes, nyugat felé Rudabánya. Határa délen érintkezik Disznóshorvátéval, keleten pedig Szendrővel határos. Szuhogy élete szorosan összekapcsolódik Szendrő és Rudabánya életével. Szendrő az utolsó állomása, postája; távirója, jegyzősége, orvosa és református papja pedig Rudabányán van. Azonkívül sok szuhogyi munkást foglalkoztat a rudabányai vaskőbánya is. A mindennapi élet terén megvan tehát az élénk összeköttetés ezekkel a községekkel.

Természetesen ezeknek a kapcsolatoknak a hatása meglátszik a nép nyelvén is. Szendrő és Rudabánya mégis polgárosultabb helyek lévén, nyelvük is közelebb áll a köznyelvhez, a köznyelvi alakok egyre inkább kezdenek meghonosodni, s e hatás alól Szuhogy sem vonhatja ki magát. Az idősebb nemzedék (kb. 30 évtől felfelé) azonban megőrizte az apától örökölt s még mindig nagy többségben beszélt régi nyelvjárást. Így előfordul Szuhogyon, hogy — mondjuk — egy köznyelvi igealakra három különféle változat is él a nép nyelvében. Ezek közül egy rendszerint a köznyelvihez közel álló újabb keletű alak, a másik a kelet felől behatolt boldvamenti csoport jellegzetes alakja, harmadik pedig egy tőle észak- és északnyugatra levő nyelvjárás felé mutat. Például ez a szó, hogy „világítja“ a szuhogyi népnyelvben három alakváltozatban él: *viláogtccsa*, *viláogtíti*, *viláogtíjja*. Variánsokban tehát meglehetősen gazdag a szuhogyi népnyelv, bár a köznyelv sokat kiszorított már belőle az iskola, a hírlapok stb. hatására.

A szuhogyi népnyelvvel foglalkozó számára egyik legérdekesebb és legváltozatosabb terület az ige. Más területen inkább beilleszkedik a szuhog i népnyelv a környékbeli nyelvjárások átfogó, nagy tömbjébe, tájszavainak nagy része is megegyezik az egész keleti palócság megfelelő tájszavaival. Az igeragozás területén azonban már eltérések mutatkoznak az egyes kisebb nyelvjárás csoportok igehasználata körül.

Munkámban nem akarok teljes részletességgel kitérni egyes alakok elterjedésére és e téren a generációs különbségek

bővebb taglalására, hanem általános képet igyekszem nyújtani a szuhogyi népnyelv igeidőiről (ezzel kapcsolatban az igemódokról), s igeragozásáról. Ezen a téren rendszerezés tekintetében jó tájékozódást nyújtottak Szabó T. Attila (MNnyv. I, 48), Végh József (MNnyv. II, 204) és Márton Gyula (MNnyv. III, 189) dolgozatai, valamint Csúry Bálint Magyar alaktan és Magyar mondattan c. egyetemi előadásai. Az igeragozás terén pedig Horger Antal felosztását vettem irányadónak. (A magyar igeragozás története. Szeged, 1931.)

Az igeidők használata.

Igeidők tekintetében a szuhogyi népnyelv meglehetősen szegény. Az *-and*, *-end* képzős jövőidejű alakot nem használják, helyette a jelenidejű alak és egy jövő időre mutató szócska együttesen fejezi ki a jövő időben történő cselekvést. Vagy pedig az összetett jövőt (*adni fog*) használják. A régi, múltidejű alakok (*ada*, *ad vala*, *adott vala*, *adott volt* stb.) szintén nem élnek e nép nyelvében. A múltidejű cselekvést csupán a *várt*-, *adott*-típusú alakokkal fejezi ki.

Hogy miért tűntek el ezek a régi, főképpen összetett alakok a nép nyelvéből csakúgy, mint a köznyelvből, azt határozottan nem tudjuk megállapítani. Eltűnésüket azonban legnagyobb valószínűség szerint a szükségtelenség idézte elő. (Lásd Bánhidi Zoltán, A magyar nyelv összetett igealakjai: M. Nytud. Társ. Kiadv. 63 sz.) A magyar nyelv ugyanis a cselekvésviszonyítást (elő-, utó-, egyidejűséget) általában nem magukkal az igékkel, hanem kötőszókkal, határozókkal, határozószókkal és a szórenddel, vagyis mondattani eszközökkel fejezi ki (MNy. XXVII, 25). Ez az eljárás teljesen elegendőnek és megfelelőnek bizonyult a finomabb árnyalatok kifejezésére is. Az összetett alakok különben is nagyon körülményeseknek és nehézkeseknek látszottak, s így az egyszerűsége törekvő élő nyelv ezeket lassanként kiküszöbölte magából. Ugyanez történt a szuhogyi népnyelvben is.

A szuhogyi népnyelvben található igealakokat a történés időpontja szempontjából három nagy csoportba oszthatjuk:

1. Be nem fejezett történésű igealakok: *ad*, *adon*, *adna* és igeenevek: *adni*, *adva*, *adó*.

2. Befejezett történésű alakok: *adott*, *adott volna*, *adott* (igenév).

3. Jövőidejű összetett igealak: *adni fog*.

Mint láthatjuk, nem nagy azoknak az alakoknak a száma, melyeket a szuhogyi nép használ. Természetesen így a meglévő alakok jelentésköre kitágult, és sokszor az egyes alakok jelentését nem is önmagukból, hanem a mondatbeli szerepükből tudjuk meg pontosan.

A szuhogyi népnyelv és a köznyelv igeidőhasználatára között alig van eltérés, ezért csak röviden igyekszem egy pár mutatványt hozni belőle.

A) Be nem fejezett történésű igealakok.¹

Jelentő mód jelen idejű alak. Típus: ad.

1. Ennek az igealaknak gyakori az időre nem vonatkoztatott, általános használata. Pl. *A köveket vízmosásból szeggyük, mer ot vā szép simā kövek. Ász montā a csordás, hogy ānnak a márhágnak mér nem ágyunk enni. Úgy ért hozzáq, mint juhász a kivekötéshöz (Sz.). Úgy ég a tűsz, há ráknak ráq. Szól a világq, mit ágyák ráq? (Nd.)*

2. Jelen időre vonatkozó használat: *Mid bāqntod ászt a gyerekēt? ! Nem merz begyünni?*

3. Jövő időt jelentő használat is elég gyakori. Pl. *Ász montā az ānnyok, hogy máj sūt nekik láqng előūt láqngost, oszt elkūdi Māriskáqvāl. Mink a jövőjü hétē vessünk. Lész mék pēngőjü a zsebēmbē; Ūl mék kisjāqny az ölembe (Nd.).*

4. Elbeszélésben a jelenidejű alak múlt időt is jelölhet. Ez azzal magyarázható, hogy az elbeszélő beleéli magát az eseményekbe, s úgy mondja el azokat, mintha éppen most körülötte történnének, vagy pedig a consecutio temporum szabályainak megfelelően az időviszonyokat akarják vele érzékelteni. Pl. *Māqsz estve tréjā láqsz közbe, kilenc óurā táqjom bekopoktāt ész széf fijátāl fijū.*

5. A lesz ige használata is megegyezik a köznyelvvél, vagyis még be nem fejezett, jövőben történő cselekvést jelöl. Pl. *Két kárāqcsn kōsz motóulāqlni nem szabād, mer görbe láqbū csirke lēsz. Lész még nekēm csillāgom, csillāgom az égēn, Lész még nekēm szép szeretőjüm ezēn a vidékēn (Nd.).*

Adjon. Ezen igealak használata is megegyezik a köznyelvvél. Jelöl felszólítást, tiltást, óhajtást, parancsot, megengedést, felindulást.

1. A szuhogyi népnyelvben megtalálható általános, időre nem vonatkoztatott használata. Pl. *Hogy a rosztörje ki a lá bodāt! Jóū nápot ágy Isten, öreg bāqtyāqm! Ágyyon Isten!*

2. Jelenre vagy jövő időre vonatkozik a következő mondatokban: *Engedelēmnel lēgyék mondva, márhágnáj szāqjā vōūt. No csak kapāqjjék, máj mágāot is részēstjūq belūle!*

Adna. 1. Ez az igealak jelöl feltételes cselekvést. Pl. *Biom mēktānāqlnāqm, mék há a két szēmēm kivēnnék is. Édēsānyā m, há élne, há vōunā, Gyēnge szīve értem mēkhāsādnā (Nd.).*

3. Nagyon gyakran óhajtást vagy valamilyen kívánságot.

¹ A következőkben (Sz.) = szólás, (Nd.) = népdal.

fejez ki, tehát optativusi jelentése van. Pl. *Kérté a jóy Istent, hogy ágyyon neki egy gyereket, há csak ojját is, mint egy zöüd levelke, áki vígásztálnáq. Hogy a rosz törné ki!*

4. Bizonytalan kérdésekben is használják a feltételes jelent. Pl. *Hoty félnek, mikor veled vágyok?*

Adni. A főnévi igenév használata nem tér el a köznyelvitől. Pl. *Ázutágn az elmént kóudúlni. Mindég ákkor szokott a fény jágrkáqlni.*

Adó. Használata megegyezik a köznyelvivel, de meglehetősen ritka. Pl. *Ács csak ide ászt az edéntörlőü ronygyot! Á fonálad befűzzük az óudaláq lévőü jugbá.*

Adva. A határozói igenév a szuhogyi népnyelvben is megtalálható, s valamilyen állapotot jelöl. Pl. *Há sokáq mossá az essőü kiterítve, ákkor elmegyén a száqlá (kenderé). Á csőürlőü ájjáqhoz ván kéd dészka szégezve. Úgy még vágyog búvár rákvá, Miní a borézü álmáfa (Nd.).*

B) Befejezett történésű igealakok.

Befejezett történésű alakokban a szuhogyi népnyelv éppen olyan szegény, mint a köznyelv. A múlt idő kifejezésére szolgáló változatos és színes alakok hiányzanak, csak az *adott-, adott volna-*típusú igealakokat és az *adott-, várt-*típusú melléknévi igenevet használják.

Adott. Ezt az alakot használják a közelmúlt, távoli múlt, tartós vagy ismétlődő cselekvés, valamint elbeszélésekben, fő- és mellékmondatokban előforduló múltidejű cselekvés jelölésére. A cselekvések közötti időbeli különbséget pedig csupán a mondatban alkalmazott határozószókkal, kötőszókkal stb. érzékeltetik.

1. Közelmúltban történt cselekvés jelölésére. Pl. *Mér nem háttál ánnák a kácsáqnak énniválóyt?*

2. Távoli múltban történt cselekvés jelölésére. Pl. *Gáli-bárdi kászáq! lopott, Réssárkánytyúcs csináqltátott. Ráqléptt á töüítésre, Ráqcézlott a németre, De a gojóy nem érte (Nd.).*

3. Tartós- vagy ismétlődő cselekvést jelöl a következő mondatokban: *Hájnálkor a lepedőüjt huzokta a szóüllőüik állt á búzáq. Szétté a hármátot a lepedőüvel, osz kácsavártá a tejescsuporbá.*

4. Külön meg kell emlékeznünk a szokik ígéről. Sokszor a köznyelvvel megegyezően a múltidejű *szoktam* alakot használják. Pl. *Nem szoktam én ojjánokát mondáni. Mindég ákkor szokott a fény jágrkáqlni. Csépübe szokták csikot isz szóüini.* — Azonban sokszor a jelenidejű alak is használatos. Pl. *Á vásá-r-nápot ithő szokjuk töüiteni. Szérőürostáq szokjuk lektöbbit (legtöbbször) rostáqlni. Ázér szog dögleni a tyúk, mer kihízlaíjjáqk.*

Adott volna. Elég gyakran használt igealak a szuhogyi népnyelvben.

1. Leginkább optativusi jelentésben fordul elő. Pl. *Vették volna ki, de nem tufták kézzel. Próbáqlták volna máq sokán, de mindég elmént előülök.*

2. Conditionalisi jelentése is megtalálható. Pl. *Otháttá vóná, há bolond létte vóná. Iszē, há én ithō létte vóná, akkor nem ijjē lenne most.*

Adott (igenév). Ez az igealak ritkán fordul elő. Használata megegyezik a köznyelvivel. Pl. *Á mēktekert véget (zsupkötélet) tēgyük á hóununk aláq, oszt á máos végit tekerjük még. Á megvetēt fonalát háqtrúl á száqtyvá áltáqqlviszik.*

C) Összetett jövő.

Adni fog. A jövőidejű cselekvés kifejezésére a szuhogyi népnyelv leginkább az *ad*-típusú alakot használja, azonban ritkábban előfordul az összetett jövő is. Pl. *Mēk fogom én ász nekēd üzenni. Máj mēk fogjá őü még áz báqnni ! Nem fogok á kápud előüt jáqnni, Tudom, fog á gyēnge szíved fáqjni (Nd.).*

*

Nézzük ezek után az igék egyes alakjait külön-külön. Vizsgáljuk meg a szuhogyi népnyelv igeragjait esetenként, összehasonlítva azokat a köznyelvi ragokkal. Mint látni fogjuk, eltérések vannak mind az iktelen, mind az ikes ragozás terén a köznyelvitől. Vegyük először az alanyi, majd a tárgyas ragozást, kitérve ennek keretén belül előbb az iktelen, majd az ikes igékre. A példaképpen felvett szavakat úgy válogattam meg, hogy azok a jelentő mód jelen idő többes 1. személyének valamennyi érdekes változatát mutassák.

I. AZ ALANY JELÖLÉSE.

A) Iktelen igék.

1. Első személyű alanyra mutató iktelen igealakok.

a) Egyesszámban.

A jelentő mód mult idejében *-m* a rag, a többi esetekben *-k*. Pl. *ádok, ádnék, ágygák, áttám ; teríték, teritenék, terijjek (terics-csek), terítettem. — Pērkupáqny nyőüttē fél. Nē hozzák láqptōrlōüt ? Igázáq hoznék egy láqptōrlōüt. Háttám elég ēnnivalōüt á gyērēkēknek. Én is úcs csináqltam. Még oszt nem ádok neki ēnni sohá. Hoty húzzák ebbe á natý sáqrbá új csizsmáot ?*

b) Többszámban.

A többszám 1. személyű alanyra mutató alanyi személyrag köznyelvünkben *-(u)nk*, *-(ü)nk*, mind ikes, mind íktelen igékben. A tövégi rövid magánhangzó, melyet ma már a nyelvérzék a raghoz tartozónak érez, felső nyelvállású, azonban a XVI. század előtt nem *u*, *ü* volt, hanem egy fokkal nyitabb, tehát *o*, *ö* vagy *o*, *ö* vagy *o*, *ö* (H o r g e r, A magyar igeragozás története 11). A peremvidékeken ma is találhatók ily alakok (Nyr. XVIII, 19). A régi alakok közt azonban hosszú magánhangzós (vagy kettőshangzós) alakok is előfordulnak, amit a palóc nyelvjárásterület egyes részein ma is hallhatunk. Pl. *káptóunk*, *tánálóunk* (K o v á c s I.: MNnyv. I, 140). Előfordulnak azonban ilyen alakok is, mint *ménnyőünk* és *tánijjóunk*, vagy ahogy a szuhogyi népnyelvben hallhatjuk: *ménnyünk*, *tánijjunk*. Ez az alak a kijelentő mód jelen idejében azonban nemcsak előfordul, hanem ezen a területen általános. Szuhogyon még véletlenül sem mondják, hogy *dugunk*, hanem *dugjunk* stb. A kijelentő mód jelen idő többszám 1. személyű alanyi személyrag tehát nem *-unk*, *-ünk*, mint a köznyelvben, hanem *-junk*, *-jünk*. Nem egyedülálló ez a jelenség nyelvjárásainkban. Az Órvidéken is találunk ilyen bővülést. Itt ugyanez a rag *-nunk*, *-nünk*-nek hangzik. Pl. *mullatnunk* (mulatunk), *mehetnünk* (mehetünk) (H o r g e r i. m. 12; Nyr. XXXII, 85). H o r g e r ezt a jelenséget a jelenidejű többszám 3. személyű alak ráhatásával magyarázza. Tehát *táncu n a k*, *mulat n a k*, *men n e k*-féle alakok hatására keletkeztek az 1. személyben is *táncu n u n k*, *mulat n u n k*, *men n ü n k*-féle alakok. Tehát ráhatással keletkezett egy *-nunk*, *-nünk* rag. Ugyanígy ráhatással tudjuk magyarázni a szuhogyi népnyelv *-junk*, *-jünk* kijelentő módbeli ragját. Itt a felszólító mód hatott a kijelentő módra, s e hatás következményeképpen a kijelentő mód jelen idő többes 1. személye teljesen átvette a felszólító mód megfelelő alakját. *Kötünk*ből lett tehát *kössünk*, *bontunk*ből *bonsunk*, *nyúlunk*ből *nyújjunk* stb.¹ Ez az alak megmaradt természetesen a felszólító módban is. A többi esetben a köznyelvi *-unk*, *-ünk* rag megmaradt a szuhogyi népnyelvben is. Tehát a fentebb közölt igék egyesszámának megfelelnek a következő többszámú alakok: *ágyunk* (adunk), *ádnáonk*, *ágyunk*, *áttunk*; *terijjünk* vagy *tericcsünk* (teritünk), *teritenénk*, *terijjünk* vagy *tericcsünk*, *teritöttünk*; *híjjunk* (hívunk), *hínáonk*, *híjjunk*, *híttünk*; *csinájjunk* (csinálunk), *csinálnáonk*, *csinájjunk*, *csináltunk*; *kihúzzunk* (kihúznak), *kihúznáonk*, *kihúzzunk*, *kihúsztunk*; *mosunk* (mosunk), *mosnáonk*, *mosunk*, *mostunk*; *kötözzünk* (kötözünk), *kötöznénk*, *kötözzünk*, *kötöszünk*; *mény-*

¹ Fogarasi J. azt mondja, hogy az ilyen alakok „a tárgy ragozáshoz tartozó, vagyis tárgymutató jelből hasonultak át” (NyK. IV, 26.) Ma már persze a *j*-ben senki sem keres tárgyjelölő elemet.

nyünk (megyünk), mennénk, mennyünk, mentünk ; rákjunk (rakunk), ráknágnk, rákjunk, ráktunk. — Éty kis fágt fűrészlénénk el égyütt. Ász montá a káqntor úr, mikor irkáolt össze, hogy mink is mennyünk (megyünk). Égy láqbozsba főjzünk (főzünk) kukuricálizból kenőjt. Hozzáqfoggunk (hozzáfogunk) rendesē szőjüni. Á néty sárkáqra égy náty követ tēgyünk (teszünk), hogy á kendért egész á víz aláq nyomjá. Á tilóy jukjáqon áqddugjunk (átdugunk) éty fádarábot. Mink izs beáqjjunk (beállunk) áz áqszátóybá.

2. Második személyű alanyra mutató iktelen igealakok.

a) Egyesszámban.

Az alanyi ragozású iktelen igealakok, ha 2. személyű alanyra mutatnak, vagy *-l* személyragot kapnak (*hozol, hoznáql*), vagy *-sz (jáqrsz)*, vagy *-ál, -el* a személyragjuk a köznyelvi *-ál, -él*-lel szemben (*váqrtál, kértel*), vagy pedig egyáltalán nem kapnak személyragot (*mēnny, eressz*). Csaknem minden esetben megkapja azonban a felszólító módban is az ikes *-ál, -el* ragot, különösen udvarias felszólítás és kérés esetében (*váqrijál, kérjel*). Szigorú parancs esetén a ragtalan rövid alakot használják (*váqrij, kérj*). Látjuk, hogy itt az ikes ragozás már behatolt az iktelen ragozásba is. Úgyszintén ezt tapasztalhatjuk a jelentő mód jelen idő egyes 2. személyében is, hol szintén közhasználatos az *-l*-es alak (*hájjintol*). A szabályos *-sz-es* alak (*hájjintássz*) már csak ritkán fordul elő. Ugyanyilyenek például : *ádol (ácc), ádnáql, ágyál, áttál ; vészél, vėnnél, vėgyel, vėttel ; terítél, terítėnėl, teríjjel vagy tericcsel, terítėttel ; híjól (híssz), hínáql, híjjál, híttál ; csináqlsz, csináqlnáql, csináqlj (csináqljjál), csináqltál ; kihúzól, kihúznáql, kihúzzál, kihúsztál ; mosól, mosnáql, mossál, mostál ; kötözöl, kötöznel, kötözzel, kötösztel ; mécc, mēnnél, mēnnyel, mēntel ; ráksz vagy rákol, ráknáql, rákjál, ráktál. — Erity te ! Hol hőmpöröktel á szálmáqobá ? Mi á fenét áqllítottál odá á sárogbá ? Sēmmics csē hékáqm, há fúdzs be ! Mér nem fėdél el mindėnt ? Nem merz begyűnni ? Mikor idegyöm, mindėk kápáqllától velē.*

b) Többesszámban.

A többes 2. személyű alanyra mutató alanyi személyrag, miként a köznyelvben, a szuhogyi népnyelvben is *-tok, -tėk, -tők*. Pl. *áttok, ádnáqltok, ágyáqltok, áttáqltok ; terítėtėk, terítėnėtėk, teríjjetėk vagy tericcsėtėk, terítėttėtėk. — Látjuk tehát, hogy ez az igealak nem tér el a köznyelvi alaktól. — Minek nem csináqltáqltok tık is ? Ákkor láqttám ászť á kendőjt á fejedēm, mikor mēntetėk á báonyáji váqsáqrrá. Vėgyetėk no, Lídi, tık is ! Mér nem szóqltok, há nem tuggyáqltok mēkcsináqlni ?*

3. Harmadik személyű alanyra mutató iktelen igealakok.

a) Egyesszámban.

Az egyesszám 3. személyű alanyra mutató alanyi személyrag az iktelen igéknél *-n* vagy *semmi*. Pl. *váqrjon* és *váqr*. Ragos alakot találunk az iktelen ragozású igék felszólító módjában. Pl. *váqrjon, nézzèn*. Kivétel ez alól a *lesz* és a *megy* ige, melyek a felszólító mód ezen esetében ikes ragozásúak: *lëgyék, mënnyék*. Az iktelen ragozású *lëgyën* és *mënnÿën* alakok is megvannak a szuhogyi népnyelvben, azonban ritkábbak, mint az előbbi alakok. A *mëgyën* alak szintén gyakori.

Nem használ a szuhogyi nép ragos alakot az *sz-szel* bővülő *v-tövü* igék jelentő mód jelen idejében sem. A sokféle használt *tëszèn, vëszèn, viszèn* helyett itt (mint a köznyelvben) *tësz, vësz, visz* található. Ugyanezen igék elbeszélő multját (*tön, lön* stb.) szintén nem használják. Látszólag meg van még a rag a *van* igealakban, ez azonban, mint ismeretes, csak elvonás eredménye. (H o r g e r i. m. 26.) A *jő* ige pedig a *jőnek-mennek* gyakori összetételben vette fel a *mennek* hatására a rövid magánhangzót és a hosszú mássalhangzót (*jőnnék*), s ebből szintén elvonás eredménye a *jön*. A *nincsen* és *sincsen* igealakok kialakulását is így utólagos ráhatással magyarázza H o r g e r.

Minden más alak ragtalan az egyesszám 3. személyű alanyra mutató iktelen igékben. Pl. *ád, ádná, ággyon, ádott; vësz, vënne, vëgyën, vëtt; terít, terítène, teríjjën* vagy *tericcsën, terítëtt; híj, híná, híjjon, hítt; mëgyen, mënne, mënnyék* (ritkábban *mënynyën*), *mënt*. — *A fíjátál is hál. Tënnáp estve vóút náqlám á Májoros inás, hogy mënnyék fáqt váqgni. Kettőü közül váolászson ëggyet! Mëgyëm máqn á jóy gázda, Oláo Märgit. Lëgyött vóyna, de nem tudott. Egy vëkáqs föüdbe ván kendër váty huszonöt märe, ákit imitt-ámott mëkhágyott á jég.*

b) Többesszámban.

A többesszám 3. személyű alanyra mutató alanyi személyrag a mult időben *-k*, a többi esetben *-nak, -nek*. A tövégi rövid magánhangzó azonban a *-nak, -nek* előtt egy fokkal zártabb, mint a köznyelvben. Pl. *ádnak, ádnáónak, ággyónak, átták; terítének, teríténének, teríjjének v. tericcsének, terítettek; húzzónak, csinájjonak, hájintonak* stb. — *Vëszí á váqláorá á këcskeláqbát, osz mënnek. Ott az ünnepen nem ülneg be á kocs-máqbá. Öük së sokát törőüttek velë, háqt nem is lét sëmmi. Ottán ëggy ëggyës páncáqd belëdugnák az elkötöt fonál végibe. Pokróyct isz szöünek ronnygál.*

B) Ikes igék.

Az ikes igeragozás területén nemcsak a népnyelvben, hanem a köznyelvben is a legnagyobb változatosságot találjuk. Az e körül kialakult vita teljes befejezéshez még mind a mai napig sem jutott. Az ikes igék tárgyalásakor felmerültek a következő kérdések: vajjon megvolt-e ez a ragozás a régi nyelvben? Hogyan keletkezett? Milyen állapotában van a mai népnyelvben?

Az első kérdésre könnyű felelnünk, mert régi adataink tanúsága szerint már a régi nyelvben is használták, mégpedig következetesen. Ebben a következetességben annyira mentek, hogy az ikes ige 2. személyében még akkor is *-l* ragot használtak, ha a *tő* maga is *-l*-en végződött. Pl. *megbékéllel, fénylel*. Viszont a szigorú megkülönböztetés véget: még az *-sz*-re végződő iktelen igéket is *-sz* raggal látták el, pl. *tész-sz, ás-sz, leszesz, hiszesz* stb (Simon yi: Az ikes ragozás tört. NyF. XXVIII, 4).

Hogy hogyan keletkezett az ikes ragozás, erre vonatkozólag a nézetek eltérők.

A kérdés legrégibb nyelvészeinket is foglalkoztatta, s a vita már Révai és Versegly idején megindul az ikes igék körül. A kérdés régebbi irodalmát részletesen megtalálhatjuk Simon yinál (MNyelv^a 445).

Sokak véleménye szerint az ikes ragozásnak nincs semmi értelme, mert ma már az ikes és iktelen ragozás közti különbség pusztán formai (Szarvas G. Nyr. XIV, 410), Magyar házi (Takács István) pedig, Szt. István valamelyik nyelv-tudósa ajándékának bélyegezte!

Hunfalvy szerint (NyK. III, 269) az *-ik* nem lehet képző, csak rag, mert a képző az igének új jelentést ad, ez pedig „csak irányozza az igének jelentését“. Mások viszont azt állítják, hogy képző. Finály szerint az *-ik* bennható képző (Nyr. XX, 508). Riedl Frigyes szerint a reflexivum kifejezője (Nyr. IX, 439). Ugyanezt a véleményt vallja Szinyei (Nyr. XXI, 105) és Csefkó Gyula (Nyr. XLII, 313) is.

Annyi kétségtelen, hogy eleinte csak a szenvedő és visszaható igéket ragozták ikesen. (Simon yi, Az ikes ragozás története: NyF. 28.) Simon yi azt mondja, hogy az *-m, -l, -ik* eredetileg a szenvedő és visszaható igék személyragja volt. Tehát a visszaható viszony nemcsak képzőkkel (*-ód, -kod, -koz* stb.), hanem személyragokkal is kifejezhető. Néha együtt (*e-melked-ik*), néha pedig külön-külön (*tör-ik, adat-ik*) alkalmazzák ezt.

A szenvedő és visszaható igéknek ez a külön ragozása egyik rokonnyelvünkben sincs meg, tehát keletkezése idejét a magyarságnak az ugor közösségből való kiválása utánra tehetjük. Mivel azonban a HB.-ben már nem eredeti állapotában találjuk,

nyugodtan föltehetjük, hogy már régebben, mégpedig jóval a honfoglalás előtti időkben keletkezett.

Ez a ragozás aztán kezdett átmenni az intransitív igékre is. **Simon yi** rámutatott (Nyr. VII, 485), hogy igéink intransitív voltát a magyar nyelv gyakran visszaható alakokkal fejezi ki. Pl. *gondol vmit* és *gondolkodik*. Éppen így látták el az igéket reflexív személyragokkal is az intransitív jelentés kifejezésére. Egy szóval: az igéket ikesen ragozták, pl. *áldoz vmit* és *áldozik, bán vmit* és *bánik*.

Mióta az ikes ragozás az intransitivum jelölését is szolgálta, az analógiás hatások megbontották az egységes használatot. A XV. századtól nem volt meg többé az éles elkülönítés a két ragozás között. Egyes igék ikessé váltak (*alszok* > *alszom, fekszek* > *fekszem*), mások viszont iktelenekké (*lépik* > *lép, küzdik* > *küzd*).

Legújabbán **Mészöly Gedeon** foglalkozott az ikes ragozás *-ik* ragjának eredetével (NyK. LI, 1).

Az ikes igék szerinte mind tárgyas cselekvő igékből lettek, mégpedig úgy, hogy a tárgyas ragozású állítmány visszaható állítmánnyá vált. Tehát eleinte minden ikes ige reflexív volt. Ezeknek a hatására vették föl az intransitív igék is (mint szintén nem tárgyas ragozásúak) az ikes ragozást. A szenvedő ige ikes alakjai pedig a műveltető igéből keletkeztek szintén a fent említett módon.

Mészöly szerint a visszaható és szenvedő igeragozás *-ik* ragja azonos azzal az *-ik* raggal, melyet megtalálunk az *„ők verik”, „ők adik”* (N.) többes 3. sz.-ű alanyra és 3. sz.-ű tárgyra mutató alakokban.

A nyelvtanok és iskolák az ikes ragozás szabályaihoz való merev ragaszkodást hirdetik, a nép nyelvérzéke viszont általában tiltakozik ez ellen. Így kialakult nálunk egy kettős nyelv. Az egyik főképp a műveltek körében él, s ragaszkodik az ikes ragozás szabályaihoz. **Simon yi** ezért az ikes ragozást „*úri ragozás*“-nak nevezi (Nyr. XLVII, 193), s megállapítja róla, hogy ez ellenkezik a logikával és a mai nyelvérzéssel. A népnyelv viszont nem ragaszkodik e merev szabályokhoz. Egyrészt ikes igéket iktelenül ragoz, másrészt iktelen igéket ikes személyragokkal lát el. Nyelvjárásaink legnagyobb részében a jelentő mód egyes 3. személye kivételével eltűnt a különbség az ikes és iktelen ragozás között. Gyakori jelenség több nyelvjárásunkban, így a szuhogyiban is, hogy az ikes igék tehető alakját iktelenül ragozzák. Pl. *ihát, fekhet, álhat*. A jelentő mód jelen idő egyszám 1. személyben a *-k* rag honosodott meg (*észék, iszok* stb.). A feltételes és felszólító mód 1. és 3. személyében is általában az iktelen ragozás (*énnék, égyek, énne, égyèn* stb.).

Ezzel szemben megtalálhatjuk az ikes igeragozás térfoglalását is. A szuhogyi népnyelvben nemcsak olyan iktelen igékben találjuk meg a 2. személyű ikes *-l* ragos alakot, mint *lészél*,

hozol, keresél, hanem még a nem sziszegő hangon végződőknél is, pl. *ádol, láotol, építél*. A felszólító módban szintén gyakori: *ággyal, hozzá* stb. Úgyszintén nem ritka jelenség a nyelvjárásokban (pl. a szuhogyiban is), hogy a felszólító módú *-jon, -jén, -jön* helyett az ikes *-jék* alakot használják iktelen igéknél is. Pl. *jáorjék, mēnnyék* stb.

Tehát látjuk, hogy a fejlődés a nép nyelvében kétirányú, egyik az ikesedés, másik az iktelenedés felé halad. B a l a s s a a népnyelv és az irodalmi nyelv ikes ragozása közötti különbséget azzal magyarázza, hogy a „nép nyelve gyorsabban halad a fejlődés útján, mint a természetesen konzervatívabb irodalmi nyelv“ (Nyr. LIV, 70).

Lássuk most már ennek a sok változatosságot felmutató igeragozásnak egyes részleteit a szuhogyi népnyelvben.

1. Első személyű alanyra mutató ikes igealakok.

A többesszám ragja természetesen az ikes igéknél is ugyanaz, mint az ikteleneknél, úgyhogy azt külön nem is kell tárgyalnunk.

Az 1. személyű alanyra mutató alanyi ragozású ikes személyrag a köznyelvben *-m*, azonban ez, mint csaknem minden nyelvjárásból, így a szuhogyiból is a multidejű alak kivételével hiányzik. Helyette az iktelen igeragozás megfelelő *-k* ragját használják. Pl. *észék, énnék, égyek, éttem; fekszek, feküdnék, feküggnek, feküttem*. — *Úty hárákszok én az ijjenekre. Máom mijóutá rimáonkodok, mēkköttē vóuná. Mikor mēkhájtik a zúbojt, vágy éty fél mēter fonál tekerőüdik ráq. Há a szöükétöül búcsúzok, a bárna hárákszik* (Nd.).

2. Második személyű alanyra mutató ikes igealakok.

Ezen igealakoknak a ragja a köznyelvitől eltérően nem *-l* vagy *-ál, -él*, hanem *-l* vagy *-ál, -el*. A jelentő mód jelen idejében lévő 2. személyű *-l* ragot a köznyelv sokszor felcserélte iktelen raggal, az *-sz-szel*. Így lett *laksz, törödsz, veszekedsz, kötekedsz, rendellenkedsz*. A szuhogyi népnyelv itt megőrizte a régebbi ikes alakot, tehát a fenti szavakat így ejti ki: *lâkol, töröüdöl, veszekédél, kötekédél, rēndellenkédél*. A felszólító mód szintén megőrizte az ikes alakot, különösen a szelídebb felszólítás és kérés esetében. Pl. *feküggel*. Ritkábban előfordul a *feküggü* alak is, főképp szigorú felszólítás esetében.

Az előbb 1. személyben elragozott igék 2. személyű alakjai: *észél, énnél, égyel, éttel; fekszél, feküdnél, feküggel, feküttem*. — *Nem elég az áhosz, hogy jóul lâkjâl, jóu jáqny! Égyel máqon ti is, hiszēm mēk sēmmit nem éttel!*

3. Harmadik személyű alanyra mutató ikes igealakok.

Tulajdonképpen ikes rag csak a jelentő mód jelen idejében van, az *-ik*. Pl. *észik*. A feltételes, a felszólító módban és a jelentő mód multidejében általában nincsen külön ikesragozású alak, hanem az igét iktelenül ragozzák. A felszólító módban azonban mégis előfordul a *-k* rag is az egyes 3. személyben, pl. *égyék, jácoggyék*. Sőt vannak olyan iktelen igék, melyeket a felszólító mód egyes 3. személyében ikes ragokkal látnak el. Pl. *lëgyék, mënnék, gyüjjék*. Ikes szavaink nagy többségében azonban a jelentő mód jelenidejű alakja kivételével az iktelen ragozást honosították meg. Pl. *fekszik, feküdnë, feküggön, fekütt*. — *Beszélëk én, csak tessék írni! Álgni hágyguk vágy ëgy nap, hogy nyújjék a motóulágn. A fonárrá rág kell ütni, hogy a szágl szélessék. Ebbe tészik a bordágot, hogy el në törjön. Így hágt az ë szivem sohá mëg nem nyukszik (Nd.). A szögek mëg vännák írva, amiked belëdugjunk, hoty páoszojjék, ëgyepként a száotyvá lógg. Mëgrázogássáok a lugzóubá, hoty széjjel lëgyék a fonál. A máddzág máosik végít a páoszmá máos végire kötik, hogy a cépogbá rëndësem mënnék. A fogáskeregbë tésznek ëggy ákásztóufágt, hogy në gyüjjék lë a fonál.*

Itt kell megemlékezni a személytelen cselekvés jelölésére szolgáló *mëkcsináólóüdik* (megcsinálják), *kiterítöüdik* (kiterítik) k es alakokról. Pl. *Vá hozzág vetöüsujok, azon is tizennëgy juk ván, abbá belëfüzögöüdik a fonál a fejfokrúl. Így szëdöüdik lë sorbá az egész.*

II. AZ ALANY ÉS A TÁRGY JELÖLÉSE.

Eddig olyan igeragokat láttunk, melyek csupán az alany jelölésére szolgáltak. A továbbiakban az igéknek olyan ragozását fogjuk tárgyalni, mely az alanyon kívül a tárgyat is megjelöli. Aszerint, hogy 2. vagy 3. személyű tárgyat jelöl, két nagy csoportban tárgyalhatjuk.

A) Az alany és 2. személyű tárgy jelölése.

Ez a ragozási rendszer a magyarban nem nagyon fejlett. Szuhogyon is, mint a köznyelvben, csak egy olyan személyragunk van, mely alanyra és 2. személyű tárgyra mutat: a *-lák, -lek*. Jelöl 1. személyű alanyt és 2. személyű akár egyes, akár többesben álló tárgyat egyaránt. Pl. *váorlák tégëdet* vagy *váorlak tik-tëket*. Ugyanígy a többi igenél is: *ádlák, ádnáqlák, ágyyálák, áttálák; terítëlek, teritënélek, teríjjelek* vagy *tericcselek, terítëttelek*. — *Nem ádlák ë jácnyom, akárki kér is. Tuggyágtok, hogy nem szoktám kínáolni sënkit, hágt vëgyeték, mer tiktëkecs*

csé kínáollák! Te Ándris, há mégécér rëndetlenkédél, háot mēgverlek ezzel á bottal. Vóútám én tēnnap is, hogy elkérjelek az iskoláqbúl.

B) Az alany és meghatározott 3. személyű tárgy jelölése.

Ez a ragozási rendszer már gazdagabb az előzőnél. Olyan személyragunk ugyanis, mely alanyt és egyúttal 3. személyű tárgyat is jelöl, hat van az alany személyének és számának megfelelően.

1. Első személyű alanyra és meghatározott 3. személyű tárgyra mutató igealakok.

a) Egyesszámban.

Ragjuk a köznyelvivel megegyezően mindig *-m*. Pl. *ádom, ádnáqm, ágygám, áttám; teritēm, teriténēm, terijjem* vagy *terics-csem, terítettēm*. — *Máj kimosom én neki ászt á kis ruháot. Máj létörülöm én esztet. Kível nyövöm én esztet ki válaha? Bijom mēktanáqlnáqm, mék há á két szēmēm kivēnnék is.*

b) Többszámban.

Ragja a jelentő mód jelen idejében *-juk, -jük*, a jelentő mód mult idejében és a felszólító módban pedig *-k*, a feltételes módban nincsen külön tárgyas rag, hanem itt is a tárgyatlan ragozást használják. Pl. *ágygyuk, ádnáqnk, ágygyuk, áttuk; vēgyük (vesszük), vēnnénk, vēgyük, vēttük; terijjük* vagy *terics-csük (teritjük), teriténénk, terijjük* vagy *tericscsük, terítettük*. — *Á vizet fēltēgyük á másinágrá melegēdni, osztán újsült ráqōntōzzük. Áz ēgyes fáqrá ráqákásszuk, elvīggyük á kettes fáqhoz, áz újunkerá ráqvēgyük. Ákkor mēgindijjuk á vetőűfáot. Mikor lēerjünk az álsóu trincs-fáqhoz, ot mēkfordijjuk, oszt úty fēlhozzuk.*

2. Második személyű alanyra és meghatározott 3. személyű tárgyra mutató igealakok.

a) Egyesszámban.

Az egyesszám második személyű alanyra és 3. személyű tárgyra mutató igealakokról semmi különös megjegyezni valónk nincsen, mert ezek teljesen megegyeznek a köznyelvivel. Ragjuk tehát minden esetben *-d*. Pl. *ádod, ádnáqd, ágygád, áttád; teritēd, teriténēd, terijjed* vagy *tericsced, terítettēd*. — *Há tánáqlsz az úton ēty keresellem pēszt, osz fēlszēgezēd á pádrá, nem dōglik többet az apróujóuszáq. Mid báqntod ászt á gyereket? Mēktanáqlnáqd-ē eszt á pēszt, ámit most idetēttünk?*

b) Többszámaban.

A többszámaban a jelentő mód jelen idejében tapasztalunk eltérést, különben a szuhogyi népnyelv csaknem ugyanazokat a ragokat használja, mint a köznyelv, vagyis a ragoknak itt is három alakváltozatát különböztethetjük meg. A feltételes módban *-tok*, *-ték* a rag (*vágrnáo-tok*, *verné-ték*). A felszólító módban és a jelentő mód mult idejében *-áotok*, *-éték* (*vágrjáotok*, *verj-éték*). A jelentő mód jelen idejében a következő eltérést találjuk. Megvan ugyan a köznyelvi *-játok*, *-iték* rag (*vágrjáotok*, *ver-iték*), azonban a *-játok* mellett él még az *-iték*-nek egy mélyhangú párja, az *-itok*. Ez olyan mélyhangú igéknél található, melyeknél a jelentő mód jelen idő egyes 3. személyű alak nem *-já*, hanem *-i* ragot kap. Pl. *hájinti* : *hájintitok* ; *bolondíti* : *bolondítitok* stb. Ez a jelenség Szuhogyon csak egy kelet felől jövő hatás eredménye, így nem kizárólagos az ilyen alak, hanem mellette mint egyformán gyakran használt alakok élnek a *hájinnya* ~ *hájincsa* : *hájinnjáotok* ~ *hájincsáotok* és a *bolondítja* ~ *bolondicsa* : *bolondijjáotok* ~ *bolondicsáotok*-féle alakok.

Szinnyei az ilyen *taníjjon*-féle alakokat egy régi **tanoít* (tanít) alakból magyarázza (MNy. XXII, 249). Ehhez járul az imperativusi *í*-jel, tehát lesz **tanoítí*. Ebből egyik nyelvjárásban **tanoíts* > **tanojts* > *taníts*, más nyelvjárásban **tanoíí* > **tanoí* (ezek lennének írva a kódexekben *tanohnak*), ismét másokban viszont a **tanoíí* > **tanojj* > *taníjj* ~ *taníj*.

Setälä szintén ilyen kétirányú fejlődéssel magyarázza az *-ít* képzős igék felszólító módját (Tempus- und Modus-Stamm-bildung 142), vagyis egy **tanojítjon* alakból *í* > *š* váltakozással *tanojítson* > *tanítson*, másirányú fejlődéssel pedig **tanojítjon* > **tanoííjon*, ebből már könnyen fejlődhetett a *taníjjon* (vö. NyK. XXV, 350).

Melich nem kételkedik az előző nézetek helyességében, de ő másképpen vezeti le az említett felszólító *-jj*-s alakokat (MNy. VII, 243 ; NyK. XL, 363). Szerinte ezek akkor keletkeztek, mikor az *-ít* képzőnek volt egy *-íjt* alakváltozata. (Ezt Sylvester Grammatikájából és Újtestamentomából mutatja ki.) Nézete szerint tehát egy ilyen *taníjt* alakból szabályszerűen fejlődhetett egy *taníjjon* alak. Ennek a rövid *i*-je a későbbi *tanít* hatására nyúlt meg és lett a mai népnyelvi *taníjjon* (NyK. XL, 367).

Juhász Jenő (MNy. XXXIV, 219) ismét más magyarázattal próbálkozik, Horger (A magyar igeragozás tört. 135) azonban csakis a Melich magyarázatát tartja helyesnek.

A *hájít* esetében azonban máshonnan kell kiindulnunk, ugyanis ez a szó a szuhogyi népnyelvben *hájint* alakban él. Ebből a *hájinnya* és *hájincsa* alakok körülbelül úgy keletkeztek,

mint ahogy a felszólító mód abban az esetben módosul, mikor az ige *-t* véghangzója előtt még egy mássalhangzó is van, pl. ebben : *választ* és *tart*. (Vö. Melich, Alaktani magyarázatok : MNy. VII, 242.) A *választ*-nál *válasz-sz* lesz a felszólító mód, régebben *válaszj*, tehát itt a *-t* kiesett. Ugyanígy fejlődhetett a szuhogyi népnyelvben is a *hajint*-ből **hajin-já* > *hajinnya*. A *hajincsa* alak pedig ugyanúgy fejlődött, mint a *tart*-ból a felszólító módjel *ř* > *š* váltakozásával *tartsa* lett. A szuhogyi népnyelvben mind a két alak él egymás mellett. Ez valamikor nagyobb területen is így volt, s maradványai meg is vannak. Horger is ennek a véleményének ad kifejezést (A magyar igeragozás tört. 139), mikor azt mondja : „Egerben (Zolnai : Nyr. XVIII, 24 ; TMNy. 619) az az érdekes jelenség észlelhető, hogy a felszólító módú tárgyias alak ikerített *ř* hangú, pl. *taníj-juk*, a jelentőmódú ellenben *tš* (-*tš*) hangú, pl. *taníccsuk*. Ennek csak az lehet a magyarázata, hogy ott régebben egyaránt használták a *taníjjuk* és *taníccsuk* típusú felszólító alakokat, melyeknek azonban az előbbieket szerint a felszólítón kívül jelentő funkciójuk is volt ; utóbb aztán megoszlott a két alak és a két funkció : a *taníjjuk* típusú alak ma csak felszólító, a *taníccsuk* típusú pedig csak jelentő funkciójú.“ A szuhogyi népnyelvben azonban mindkét felszólító alak behatolt a jelentő mód jelen idejébe.

A felszólító módban a nyelvtörténet folyamán kettős fejlődés történt, kialakult egy *ts*-es és egy *jj*-s alak. A nyelvterület legnagyobb részén (így a köznyelvben is) a *ts*-s alak vált általánossá, a *jj*-s alakok pedig egyre vesznek ki a nép nyelvéből. Ennek a folyamatnak egy átmeneti fázisát képezi a szuhogyi népnyelv, melyben a köznyelvi *ts*-s felszólító alakok mellett a *jj*-s alakok még mindig virágznak. A felszólító módnak a jelentő mód jelen idejébe való behatolása után ez a kettősség megmaradt a jelentő módban is. A *taníccsa* és *taníjja* alakok között semmiféle jelentésbeli árnyalatkülönbség nincsen a szuhogyi népnyelvben és mindkét alak egyaránt használatos kijelentő és felszólító értelemben.

A *hajinti* : *hajintitok*, *bolonditi* : *bolondtitok* jelenség sem csak a szuhogyi népnyelvben van meg. Szabó Sándor szerint (A magyar magánhangzóilleszkedés. Budapest, 1902. 58) megtalálható a szlavóniai, alsó- és felsődrávai, kiskunsági, szegedvidéki, sárközi, zempléni, abaúji, hernádvidéki, hegyaljai, sajóvölgyi, mátészalkai, nyitrai, dunántúli nyelvjárásokban és a dunamelléki katolikus községek nyelvjárásában. Balassa (A magyar nyelvjárások 137), Simonyi (TMNy. 608) és Szabó Sándor (i. m.) a mai köznyelvi *-ja* ragot tartják régebbinek és ez változott volna *-i-re*. Ezt Melich tagadja (A magyar tárgyias igeragozás 9), mert a magyarban sem szókezdő, sem szótagkezdő *-ja* soha nem válik *-i-vé*. Ősibb a magas hangrendű magánhangzó. Ezt az illeszkedésnélküli ragokban

és képzőkben is láthatjuk. Melich szerint az *adi*, *adik*-féle alakok egy régebbi *adē*, *adēk* < *adék* alakokból fejlődtek.

A mintául felhozandó igék alakjai tehát abban az esetben, mikor többes második személyű alanyra és harmadik személyű határozott tárgyra mutatnak, a következők: *ágygá tok*, *ádnágotok*, *ágygágotok*, *áttágotok*; *terítiték*, *terítenétek*, *teríjtétek* vagy *tericcseték*, *terítettétek*; *csináójjáotok* vagy *csináólitok*, *csináólnágotok*, *csináójjáotok*, *csináóltáotok*; *kihúzzáotok* vagy *kihúzitok*, *kihúznáotok*, *kihúzzáotok*, *kihúsztaotok*; *mosságotok* (ritkábban *mosítok*), *mosnágotok*, *mosságotok*, *mostágotok*; *kötözték*, *kötözneték*, *kötöztették*, *kötöztették*. — Mikor *víszíték* mágn el eszt a kósarát, *Lídi*? *Ágygágotok* csak ide, *máj* tudom ém, *mí* *csináójják* velé!

3. Harmadik személyű alanyra és meghatározott 3. személyű tárgyra mutató igealakok.

a) Egyesszámban.

Ezen alak ragjai a szuhogyi népnyelvben is ugyanazok, mint a köznyelvben. A jelentő mód jelen idejében *-ja* és *-i*. A köznyelvben a mélyhangú szavakhoz *-ja*, a magashangúakhoz pedig *-i* járul. A szuhogyi népnyelvben azonban az *-i* mélyhangú szavak mellett is megtalálható, úgyhogy nem ritkák az ilyen alakok, mint: *láoiti*, *hálli*, *táníti*, *fordíti* stb. A jelentő mód multjában és a felszólító módban *-á*, *-e* a rag, pl. *váörtá*, *verte*, *váorjá*, *verje*. A feltételes mód jelen idejében pedig nem kap semmi ragot, pl. *váornáo*, *verné*. Példáink tehát így hangzanak: *ágygá*, *ádnáo*, *ágygá*, *áttá*; *teríti*, *terítené*, *terítje* vagy *tericcse*, *terítette*; *csináójjá* vagy *csináóli*, *csináólnáo*, *csináójjá*, *csináóltá*; *kihúzza* vagy *kihúzi*, *kihúznáo*, *kihúzza*, *kihúszta*; *mossá* (ritkán *mosi*), *mosnáó*, *mossá*, *mostá*. — *Mějiket váólászti*? *Ráoítte á fázékát á másnáóra*. *Ményecske*, *nē* *piszkáojjá* *ászt á páprikáozs zsáókot*! *Á közepi táójáóra odátéggyük á tetejit, áki á közepit összefogjá*. *Két ásszō házsgáti á fonalát*. *Gázdaembēr méktérgyéli, á juháozs csak méktápossá, ósz férrelöki* (kévét).

b) Többesszámban.

A többes 3. személyű alanyra és határozott 3. személyű tárgyra mutató igealakok ragjában a szuhogyi népnyelvben szintén eltérést tapasztalunk a köznyelvtől. Megvan a jelentő mód jelen idejében a köznyelvi *-ják* és *-ik* rag (*váor-j ók*, *ver-ik*), azonban itt is, mint az egyesszámban, a magashangú igékhez járuló *-ik* rag megtalálható a mélyhangú igéknél is. Ott, ahol az egyesszámban *-i* a rag, a többesszámban is az *-ik* raggal ellátott alakot találjuk: *láoiti*, *láoítik*; *hálli*, *hállik*; *táníti*,

tánítik; fordíti, fordítik. Emellett azonban, mint éppen olyan gyakori alakok élnek a láosságok; hájjások; taníjjások vagy tánccsások; fordíjjások vagy fordíccsások-féle alakok is. A fel-tételes mód jelen idejében a rag pusztá -k (vágnák-k, verné-k), a felszólító módban és jelentő mód mult idejében pedig -ások, -ék (vágj-ások, verj-ék).

Ragozási példáink: aggyások, adnások, aggyások, attások; terítik, terítenék, teríjjék vagy terítcsék, terítették; csinájások vagy csináglík, csinálnások, csinájások, csináglások; kihú-zások vagy kihúzik, kihúznások, kihúszások; mossások (ritkán mosik), mosnások, mossások, mostások. — Nem sokad bágnnyások őjük az annyokát. A kendőrfüdet kéccer trágyáozzások. A szátyvá éggük óudálóg van éty tekerőüfá, aző hájtik még a zúbojt, hoty fordíjjon. A lánccszemeket kiráozogátik, hogy éggyszbe mennyen a fonál. Hámusruhá van csépüvászombúl, árrá rostáglík a hámut.

*

Rövid áttekintésünkből látjuk, hogy a szuhogyi népnyelvben használatos igealakok több vonatkozásban eltérnek a köznyelvitől. Tapasztalhattuk az itteni igealakok használatának sokrétűségét s változatokban való gazdagságát is, ami területünknek különböző nyelvjárasterületek érintkezési pontján való elhelyezkedésével magyarázható.

Debrecen.

Varga Lajos.